

NİKARAGUA DİVAN KARARLARI IŞIĞINDA KUVVET KULLANMA VE MEŞRU MÜDAFAA SORUNU

Eren Alper YILMAZ¹
Orhan IRK²

ÖZ

Uluslararası hukukta devletlerin kendilerine yönelik bir saldırı karşısında meşru müdafaa çerçevesinde kuvvete başvurma hakkı, devletlere Birleşmiş Milletler Antlaşması 51. maddeye göre tanınmıştır. BM Antlaşması temel alınarak yürütülen Nikaragua Davası'nda meşru müdafaa'nın kapsamı Uluslararası Adalet Divanı tarafından farklı biçimde yorumlanmış, "silahlı saldırı" kavramı üzerinden hangi durumlarda devletlerin meşru müdafaa hakkını kullanabilecekleri karara bağlanmıştır. 11 Eylül sonrası ise ABD'nin terörizm ve kitle imha silahlarını öne sürerek ortaya attığı ve kuvvet kullanımını kolaylaştıran Bush Doktrini gerek BM Antlaşması gerek Nikaragua Divan kararları ile farklılık arz etmekte, hukukun esnetilebilir ve devletlerin çıkarlarına göre yorumlanabilir bir olgu olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Meşru Müdafaa, BM Antlaşması, Nikaragua Davası, Kuvvete Başvurma, Silahlı Saldırı.

PROBLEM OF USE OF FORCE AND SELF DEFENCE IN THE LIGHT OF THE NICARAGUA COURT DECISIONS

ABSTRACT

According to Article 51 of UN Treaty, states' right to use force in the face of an attack within the framework of self-defense is recognized in international law. In Nicaragua Case that was conducted based on BM Treaty, the scope of self-defense was interpreted differently by International Court of Justice and the situations in which states gain the right to self-defense against "armed attack" were determined. The USA after-9/11 Bush Doctrine that came up with the so-called struggle against terrorism and weapons of mass destruction and made it easier to use force, differs both from Nicaragua Court decisions and UN Treaty, and it shows to what extent the rule of law could be stretched and capitalized on to the benefits of powerful states.

Keywords: Self-defence, UN Treaty, Nicaragua Case, Use of Force, Armed Attack.

¹Araş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Dokuzçesmeler, e-mail: alper.yilmaz@deu.edu.tr/alper_yilmaz0707@hotmail.com.

²Araş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, e-mail: orhan.irk@deu.edu.tr/orhanirk@hotmail.com.

I. Giriş

İkinci Dünya Savaşı süresince devletler arasında yaşanan şiddetli çatışmalar, yerle bir edilen şehirler ve milyonlarca insanın ölümü üzerine “savaş” kavramının tahrip gücünün ne kadar yüksek olduğu anlaşılmış, savaş koşullarının yeniden oluşmasını engellemek ve uluslararası barışı tesis etmek amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur. Bu örgütle birlikte uluslararası anlaşmazlıkların kaba kuvvete başvurulmadan barışçıl yollarla çözümüne yönelik adımlar atılmış, BM kurucu antlaşması (statüsü), savaş kavramı yerine “kuvvet kullanma” kavramını literatüre kazandırarak güç kullanımının uluslararası ilişkilerdeki rolünün minimize edilmesini amaçlamıştır (Yanmaz, 2014).

Uluslararası hukukta “kuvvet kullanma”, geniş anlamda savaş da dahil olmak üzere bütün silahlı zorlama yollarına başvurmadır (Bozkurt, 1996: 5-6). Savaş gibi geniş çaplı ve yoğun bir olguyu içine alan “kuvvet kullanma” bunun yanı sıra abluka, ambargo, bombardıman gibi sınırlı durumları da kapsamaktadır (Tosun, 2009: 10). Realizmin öncülerinden Morgenthau, insan tabiatındaki rekabet ve şiddet eğiliminden hareketle devletlerin savaşa girme tercihini açıklamaya çalışır. Mücadele ve şiddet unsurlarını içinde barındıran insan doğası, devletleri güçlerini artırmaya, çatışmaya ve savaşa yönelten temel dinamiklerdir (Morgenthau, 1978: 30-32). Uluslararası politikayı diğer bütün politikalar gibi güç ve iktidar mücadelesi olarak gören ve nihai amaç ne olursa olsun gücü öncelik olarak kabul eden Morgenthau (Oran-Ünsay, 1970: 30), silahlı kuvvet tehdidinde bulunma konusundaki potansiyel gücü, bir ulusun siyasal gücünü meydana getiren en önemli maddi faktör olarak görmektedir (Oran-Ünsay, 1970: 32). Bu siyasal güç şiddet boyutuna dönüştüğü zaman devlete bağlı ordular veya paralı gruplar ortaya çıkmakta, dolayısıyla saldırıya maruz kalan devletler de kendi askeri güç kapasitesini artırmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu temel anlayış çerçevesinde, devletlerin kendi güvenliklerini sağlama hakları uluslararası hukukun en temel ilkelerinden birisi olagelmıştır (Erickson, 1989: 100). Bu bağlamda, bir devletin dışarıdan yöneltilen illegal bir saldırıya karşı kendisini koruma altına alması “meşru müdafaa” olarak görülür. Meşru müdafaa devletlere doğal bir hak olarak tanındığından, müdafaa durumunda devletin kuvvete başvurusu BM kararları çerçevesinde uluslararası hukuka uygun kabul edilmiştir. Meşru müdafaa hakkının uluslararası hukukta günümüzde nasıl kendine yer edindiğini ve önem kazandığını anlayabilmek için “kuvvet kullanma yasağı”nın getirildiği BM öncesi dönemi iyi bilmek gerekir.

II. BM Öncesi Kuvvet Kullanma

Birleşmiş Milletler öncesinde kuvvet kullanma, uluslararası ilişkilerde devletlerin çıkarlarını ve güvenliklerini koruması açısından çok sık başvurdukları bir haktı. Egemen devletlerin kuvvet kullanımını doğal bir hak olarak gördüğü bu süreçte, meşru müdafaa hakkına dayalı olmadan da doğrudan kuvvet kullanımına başvurulabiliyordu (Akışoğlu, 2010). 1907 La Haye Konferansı'nda kabul edilen Drago - Porter Doktrinini getiren süreçte dönemin Arjantin Dışişleri Bakanı Luis Mario Drago, Britanya, İtalya ve Almanya'nın kendi vatandaşlarının alacaklarını zorla tahsil etmek için borçlu devlet konumundaki Venezuela'ya karşı kuvvet kullanmaya kalkışmasının bir uluslararası hukuk ihlali olduğunu ileri sürerek Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Dışişleri Bakanlığı'na başvurmuştur. ABD temsilcisi Porter'in bu durumu La Haye Konferansı'na sunması ve teklifin kabul edilmesi ile birlikte o tarihten itibaren akit devletler kendi vatandaşlarının borçlarını tahsil etmek için kuvvet kullanamayacak ancak borçlu devlet bir tahkim teklifini reddeder veya ihmal ederse kuvvet kullanma yolu açılabilirdi (Gündüz, 2013: 39). Uyuşmazlıkların devletler iç hukukunda değil de uluslararası hukuk çerçevesinde atanan tarafsız hakemler tarafından çözülmeye çalışıldığı bu konferansta, bir devlet hakem kararına uymazsa, o devlete karşı zorlama önlemler alınacak ve kuvvet kullanımı meşru olarak görülecekti. Devletlerin de alınan ortak karara itiraz etme hakkı olmayacaktı.

Birinci Dünya Savaşı sonucunda ortaya çıkan olumsuz tablo ile birlikte bugünkü BM'nin temeli sayılan, uluslararası barışın sağlanması, silahlanmanın azaltılması ve savaşa başvurulmasının önlenmesi adına Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) kurulmuştur. Milletler Cemiyeti Misakı ve ile birlikte kuvvet kullanımına ilişkin olarak örgütlenmeler ve anlaşmalar ortaya çıkmıştır. Böylelikle kuvvete başvurulmasını düzenleyen kurallar (*jus ad bellum*) yavaş yavaş uluslararası hukukta yerini almaya başlamış ve kuvvet kullanımı sınırlandırılmaya çalışılmıştır (Shaw, 2000: 780). Milletler Cemiyeti Misakı'nın 12. maddesinde, Cemiyet üyeleri arasındaki anlaşmazlıkların hakem tarafından çözümlenmesine, hakem kararından sonraki 3 ay içerisinde hiçbir şekilde kuvvete başvurulmaması gerektiğine, Misak'ın 10. maddesinde de üyelerin birbirlerinin ülke bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığına saygı göstermelerine ve müttefiklerine dışarıdan gelebilecek saldırılar karşısında birlik oluşturmalarına yer verilmiştir. Milletler Cemiyeti Misakı devletlerin savaşa başvurmalarını her ne kadar belli prosedürlere ve sınırlamalara bağlasa da devletlerin kuvvet kullanımına tam anlamıyla yasak getirmemiştir (Kedikli, 2005: 1).

BM öncesi kuvvet kullanma hakkının uluslararası hukuktaki yerini gösteren ve üzerinde durulması gereken diğer bir metin ise Paris Paketi ya da diğer adıyla Briand – Kellog Paketi'dir. Bu pakt her ne kadar Fransa'nın doğu sınırlarının güvenliğinden endişe duyduğu için imzaladığı bir anlaşma gibi görünse de getirdiği sonuçlar açısından evrensel niteliklidir. Çünkü Pakt, o dönemin tüm güçlü devletleri tarafından "savaşın kınanması" ve barış tesis edilmesi adına atılan önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Başta ABD, Almanya ve Birleşik Krallık olmak üzere 64 devletin katılımıyla 1928'de Paris'te imzalanan bu antlaşma ile uyuşmazlıkların çözümü için "savaşa başvurma" yasaklanmıştır. Paktın 1. maddesinde bağıtlı tarafların uluslararası anlaşmaların çözülmesi için savaşa başvurmayı reddettikleri ve savaşı uluslararası politika için kullanmaktan vazgeçtikleri ifade edilmiş, 2. maddesinde ise bağıtlı tarafların bütün uyuşmazlıkları yalnızca barışçıl yolları kullanarak çözecekleri dile getirilmiştir (Taşdemir, 2005: 106-107). Fakat anlaşmada savaş kavramının çerçevesi tam olarak tanımlanmaması ve sadece savaşı yasaklamakla yetinerek pakta aykırı davranan devletlere karşı nasıl bir müeyyide uygulanacağı konusunda net kararlar alınmaması, II. Dünya Savaşı da dikkate alındığında paktın etkisini yeterince hissettiremediğini göstermiştir (Keskin, 1998: 33).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda milyonlarca insanın ölmesi, yaralanması ve kentlerin tahrip edilmesiyle birlikte, kalıcı ve istikrarlı bir barış ortamı yaratmak adına Birleşmiş Milletler sistemi kurulmuş, kuvvet kullanımıyla ilgili evrensel hukuki düzenlemelere gidilmiş ve "meşru müdafaa" kavramının içeriği somut bir şekilde tanımlanmıştır.

III. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kuvvet Kullanma ve BM Şartı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerek dünya barışının ve güvenliğinin korunması gerekse uluslararası alanda ekonomik, toplumsal ve kültürel bir iş birliğinin oluşturulması adına BM kurulmuştur. BM'nin kurulmasıyla kuvvet kullanma konusu tekrardan gündeme gelmiş ve bu konuda günümüzde de halen geçerli olan ilkesel kararlar alınmıştır.

Milletler Cemiyeti'nin ve Briand Paketi'nin hukuki boşluklarını ve eksikliklerini tamamlayıcı nitelikte olan 1945 tarihli BM Antlaşması, sadece kurum yaratan bir belge değil, ayrıca norm yaratan bir belge niteliği taşımaktadır. Kuvvet kullanma konusundaki temel normlar da BM Antlaşması ile somutlaşmış ve kuvvet kullanma yaşağı ortaya çıkmıştır (Taşdemir, 2006: 100).

Kuvvet kullanımına ilişkin BM Şartındaki 2. maddenin 3. fıkrasında "tüm üyelerin, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını,

uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözeceği” ibaresi yer almaktadır. Bu madde daha önceki dönemlerde de kullanılan barış olgusunu bir kez daha yineleyerek savaşları önleme amacı gütmüştür. BM Şartı’nda, 2. madde 4. fıkrada belirtilen “tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler’in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar” ibaresi de kuvvet kullanılmasının yasaklanması konusunda net bir hüküm getirmektedir. BM Antlaşması 2/4 ile getirilen yasak, gerek Milletler Cemiyeti Misakı, gerekse Briand-Kellogg Paketi’ne göre daha kapsamlı ve geneldir. Yalnızca kuvvet kullanma değil kuvvet kullanma tehdidi de yasaklanmış, eylemlerden ziyade söylemler de sınırlandırılmıştır. Antlaşmada savaş teriminin yerine “tehdit ve kuvvet kullanma” terimlerine yer verilmiş, savaşın yanı sıra diğer kuvvet kullanma yolları da kuvvet kullanma yasağı kapsamında değerlendirilerek her türlü silahlı eylem uluslararası hukuka aykırı kabul edilmiştir (Taşdemir, 2006: 107). Bugün bu ilkelerin, uluslararası hukukun bir emredici kuralı (*jus cogens*), yani tüm devletler tarafından benimsenmiş evrensel kurallar olduğu kabul edilmektedir.

Kuvvet kullanma yasağının kapsayıcı ve bütün durumlar için mutlak bir yasak olduğunu savunanlar olduğu gibi, yasağın sınırlandırıcı bir şekilde ele alınması gerektiğini savunanlar da vardır. Devletin ülke bütünlüğünün veya siyasî bağımsızlığının ihlâl edilmesi, kuvvet kullanma yasağını sınırlayan durumlar arasında yer almaktadır. Sınırlandırıcı görüşe göre örneğin bir devletin tehlike altındaki kişileri kurtarma amacıyla veya insanî amaçlarla başka bir devletin ülkesine girerek kendi silahlı kuvvetlerini kullanması, kuvvet kullanma yasağını ihlal etmemektedir (Topal, 2004: 106). Bu noktada kuvvet kullanılmasına ilişkin durum, ancak BM Şartı’nın “Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler” adlı VII. Bölüm’ünde geçen 51. madde kapsamında geçerli kılınmış, meşru müdafaa hakkıyla ya da BM Güvenlik Konseyi’nin tanıdığı bir yetkiyle devletin kuvvet kullanmasına başvurabileceği ifade edilmiştir.

IV. BM Şartına Göre Meşru Müdafaa Hakkı

BM Şartı 51. maddede “Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez/engel olmaz. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları

önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konseyi'ne işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez" (BM Enformasyon Merkezi, 1997: 27) ibaresine yer verilmektedir. Bu maddeye göre devletlere tanınan meşru müdafaa hakkı iki durumda ortaya çıkabilmektedir. Birincisi üyelerden birinin silahlı saldırıya maruz kalması, diğeri ise meşru müdafaanın yalnızca Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alıncaya dek sürmesi ve Konsey'in bilgilendirilmesidir. BM'nin bu maddesine yönelik açıklanması gereken iki kavram "silahlı saldırı" ve "meşru müdafaa" kavramlarıdır. Buradan hareketle BM'nin 51. maddesine yönelik üzerinde durulması gereken iki kavram -"silahlı saldırı" ve "meşru müdafaa"- bu çalışmada 1986 tarihli Nikaragua Divan kararları ve 2002 tarihli Bush Doktrini çerçevesinde incelenmektedir.

V. Nikaragua Olayı ve Davası

Nikaragua'da 1979 yılında solcu Sandinista devrimcileri tarafından sağ tabanlı Somoza rejimi yıkılarak yeni bir koalisyon kurulmuş, bunun sonucunda iktidara gelen Sandinista hükümeti, askeri gücünü ivedilikle arttırarak dönemin sosyalist ülkeleri Sovyetler Birliği ve Küba ile yakın ilişki kurmaya başlamıştır. Bu durum sosyalist dünya ile mücadele içerisinde olan ABD'nin çıkarlarına ters düşmüş, ABD hükümeti Sandinista rejimine muhalif olan silahlı gruplara askeri ve lojistik yardımların yanı sıra taktik ve istihbarat eğitimi vermiştir (Brinkley, 2003: 909).

Nikaragua hükümeti, ABD'nin desteklediği kontralarla mücadelede başarısız olunca, Uluslararası Adalet Divanı'na ABD aleyhine, iç işlerine karıştığı ve kuvvet kullandığı gerekçesiyle askeri veya yarı askeri faaliyetleri üzerinden tazminat talebiyle başvurmuştur. Sandinista hükümetinin "kontra" olarak adlandırdığı bu paramiliter gruplara ABD'nin askeri yardımda bulunması, Nikaragua hükümetini bir hayli rahatsız etmiş, bu rahatsızlık sonucunda Nikaragua UAD'den şu taleplerde bulunmuştur:

- ABD, gerek örf-adet hukuku gerekse uluslararası hukuk çerçevesinde Nikaragua'ya karşı olan yükümlülüklerini ihlal ederek hukuku çiğnemiştir.

- ABD, Nikaragua'ya karşı kuvvet kullanımını derhal bırakmalıdır. Nikaragua'nın egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı askeri veya yarı askeri faaliyetlerini derhal sona erdirmelidir.

- Bu ihlalleri nedeniyle ABD, Nikaragua'ya tazminat ödemelidir (Kedikli, 2005: 42).

A. Uluslararası Adalet Divanı Kararları

1986 yılındaki Nikaragua Davası'nda Uluslararası Adalet Divanı 3'e karşı 12 oyla, ABD'nin Nikaragua hükümetine muhalif olan güçlere (kontra) silah, eğitim, donanım ve finans desteği verdiğini, bu destekle birlikte Nikaragua Cumhuriyetine karşı kuvvet kullanımı içeren müdahalelerde bulunarak bir uluslararası hukuk teamülü kapsamındaki "başka devlete karşı kuvvet kullanmama" yükümlülüğünü ihlal ettiğini ve Nikaragua'nın iç işlerine karışarak bağımsızlığına zarar verdiğini kararlaştırmıştır (ICJ- International Court of Justice, 1986). Bu kararlardan anlaşılacağı üzere UAD, ABD'nin kontralara yardım ettiğini ve birçok alanda destekte bulunduğunu belirlemiş, bu nedenle sözkonusu eylemlerden ABD'yi sorumlu tutarak Nikaragua hükümeti lehine kararlar almıştır. Bu durum öncelikle BM nin 2. maddesindeki kuvvet kullanma kararına aykırılık teşkil etmekte ve başka bir devletin iç işlerine karışmak anlamına gelmektedir. Sonrasında Divan, ABD'nin kontralara sağladığı desteğin boyutunu da incelemiş ve bu desteğin silahlı saldırı boyutunda olup olmadığını değerlendirmiştir.

B. Silahlı Saldırı Kararı

BM Antlaşması'nda silahlı saldırının yalnızca devlet menşeli olacağına dair herhangi bir ifade yoktur. Ucu açık olan bu ifade çerçevesinde terörist eylemlerin, paramiliter grupların veya muhalif grupların da saldırıları 51. madde kapsamında meşru savunma hakkını doğuran silahlı bir saldırı niteliğinde kabul edilebilir.

Nikaragua davasına ilişkin UAD kararına göre, devletin düzenli silahlı kuvvetlerinin (ordu) gerçekleştirdiği sınır ötesi harekâtların yanı sıra, devlet tarafından bir başka devletin sınırına gönderilen ve benzeri ağırlıkta silahlı harekât gerçekleştiren düzensiz kuvvetlerin, grupların ve ücretli askerlerin eylemleri de "silahlı saldırı" olarak kabul edilmiş, sayılan bu durumlar karşısında devletin meşru müdafaa hakkı doğmuştur (ICJ, 1986). Divanın söz konusu bu kararına temel teşkil eden "saldırının tanımı" kararında, silahlı saldırının bir devletten doğrudan veya dolaylı bir şekilde gelmesi gerektiği açıkça belirtilmekte ve rakip devletin bu saldırısına maruz kalan hedef devletin kendisini savunabileceğine önem atfedilmektedir.

Divan tarafından alınan karar, devlet-dışı aktörlerin gerçekleştirdiği terörist eylemlerin saldırı teşkil edip etmediği konusunda tartışmalara yol açabilmektedir. Bu durum, UAD'nin kendi üyeleri başta olmak üzere uluslararası toplumdan birçok eleştiri de almıştır. Divan tarafından alınan kararın "silahlı saldırı" düzeyine ulaşmayan düşük yoğunluktaki ve küçük ölçekli çeşitli çatışma türlerini tolere etmeye yönelik olduğuna dair eleştiriler

ağırlık kazanmıştır. Bu konuda W. Michael Reisman, Divan'ın aldığı kararı düşük yoğunlukta şiddete başvurmak için bir teşvik unsuru olarak yorumlamakta, bu kararın terör örgütleri ya da paramiliter grupların faaliyetlerini meşrulaştıracağına ve uluslararası politika genelinde şiddeti tırmandıracağına işaret etmektedir (Michael, 1991, 38-40). Diğer bir ifadeyle, hedef ülkeye başka bir ülkede konumlanan, fakat konumlandığı ülkenin devletiyle doğrudan ilişkisi olmayan bir terör örgütü saldırıda bulunursa, yapılan eylem silahlı saldırı olarak kabul edilmez, silahlı saldırı niteliği taşımadığı için de saldırıya maruz kalan devlete meşru müdafaa hakkı da doğurmaz.

Kararın bir başka maddesinde ise Divan, "silahlı saldırı" kavramının sadece silahlı birliklerce kullanılan eylemlerden ibaret olduğunu, konralara silah, lojistik yahut başka tür destekler sağlanmasını kapsamadığını ifade etmiştir. Bu tür yardımlar, yalnızca kuvvet kullanımına aykırılık ve diğer devletlerin iç işlerine müdahale olarak kabul edilebilir (ICJ, 1986). Finansal destek, eğitim vermek ve istihbarat sağlamak da iç işlere karışmama ilkesinin açık bir ihhalidir, fakat insani yardım çerçevesinde bu alanlarda yardım yapılabilir (ICJ, 1986). Özetle, devletin başka bir devlete karşı ayaklananlara silah yardımı yapması, lojistik, finans, eğitim ve bilgi desteği sağlaması BM Antlaşması'nda düzenlenen hem iç işlere karışmama ilkesine hem de kuvvet kullanma yasağına aykırıdır, fakat bu yardımlar "silahlı saldırı" olarak kabul edilemez. Dolayısıyla bu yollardan herhangi biri sonucunda çıkarları tehdit altında kalan devletlerin, meşru müdafaa çerçevesinde kuvvete başvurma hakları yoktur.

Durumu bir örnekle açıklamak gerekirse, Türkiye'nin komşusu Yunanistan'ın kendi paramiliter örgütlerini Türkiye'ye gönderdiğini varsayarsak, bu durum silahlı saldırı mahiyetinde tezahür eder. Fakat Yunanistan'ın Türkiye'deki terör örgütlerine silah sağlaması veya kendi ülkesinde konuşlanan örgütlere eğitim, finansal veya lojistik destek vermesi silahlı saldırı kapsamına girmediği gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne meşru müdafaa hakkı doğurmaz.

Nikaragua Divan kararlarına göre ABD, iç işlere karışmama ilkesine aykırı olarak Nikaragua'daki konralara silah yardımında bulunmuş, uluslararası hukukun şartlarını yerine getirmeyerek güç kullanma ilkesini de ihlal etmiştir. Olayda Nikaragua'nın siyasi bağımsızlığına ve bütünlüğüne müdahale vardır. "Silahlı saldırı" kavramının bir devletin başka bir devlete düzenli ordu veya silahlı örgütler göndererek o devlet üzerinde tehdit oluşturmasını kapsadığını belirten Divan, söz konusu gruplara yapılan silah yardımının veya verilen lojistik desteğin silahlı saldırı oluşturmadığına karar vermiştir. Nitekim UAD, ABD'nin bu

tutumunun silahlı saldırı anlamına gelmeyeceğini vurgulayarak, El Salvador hükümetine meşru müdafaa hakkı tanımamıştır. Dava sonunda ABD'nin tazminat ödemesine karar verilmiş, ama tazminat miktarı belirleneceği zaman Nikaragua şikâyetinden vazgeçtiği için dava düşmüştür (Atar, 2011). Bu davanın önemi ise, muhalif grup ya da örgütlere devlet tarafından silah ve destek sağlamanın silahlı saldırı ile bir tutulamayacağı, dolayısıyla bu durumun devletlere meşru müdafaa hakkını kullanmalarına olanak sağlamamasıdır.

Özellikle 11 Eylül 2001'de New York'ta İkiz Kuleler'e gerçekleşen saldırılar sonrasında, "silahlı saldırı" kavramının salt devlet eylemleri ile sınırlı olmadığı, devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği saldırıların da meşru müdafaa hakkını doğurabilecek şekilde silahlı saldırı sayılması gerektiği yönünde görüşler ortaya çıkmıştır. 11 Eylül saldırıları her ne kadar birçok otorite ve devlet tarafından bir terörist saldırısından ziyade komplo olarak nitelendirilse de, saldırı sonrasında Güvenlik Konseyi'nin bireysel ve ortak doğal meşru müdafaa hakkını tanıdığı belirtilen 1368 ve 1373 sayılı kararlar silahlı saldırının kapsamını belirleyici nitelikte birer uluslararası hukuk kuralı olarak sistemdeki yerini almış ve terörist grupların eylemlerini de bu karara dâhil etmiştir.

VI. 11 Eylül Sonrası Güvenlik Konseyi Kararları

Devletlerin terörizmle mücadelesinin boyutu özellikle 11 Eylül saldırısı sonrasında daha geniş bir anlam kazanmış, güvenlik önlemleri büyük ölçüde artırılmış, uluslararası hukukun boyutları değişmiştir. ABD Başkanı George W. Bush'un açıkladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi (UGS), ABD'nin bu dönemden itibaren uluslararası sisteme ve uluslararası hukuka bakışının ne yönde olduğunu anlaşılması açısından önemlidir. ABD'nin bu yeni stratejiyle koalisyon güçlerinin de desteğini alarak önce Afganistan'a daha sonra Irak'a karşı düzenlediği askeri müdahale, ABD'nin eylemlerinde BM 51. madde ve Nikaragua Divan kararları kapsamında uluslararası hukuka uygun davranıp davranmadığı sorusunu gündeme getirmiştir. 11 Eylül eylemleri sonrasında Güvenlik Konseyi'nin aldığı ve Konseyin daha önceki uygulamalarından farklılık gösteren 1368 ve 1373 sayılı kararlar da meşru müdafaa ve kuvvet kullanmanın kapsamını genişletmiştir. Güvenlik Konseyi 11 Eylül saldırılarının hemen ertesinde aldığı 1368 sayılı kararında, saldırıları kınayarak eylemlerin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit oluşturduğunu, BM Antlaşması'na uygun olarak devletlere bireysel ve ortak doğal meşru müdafaa hakkını tanıdığını ifade etmiştir. Konsey, 1373 sayılı kararında ise uluslararası barışı ve güvenliği sağlayabilmek amacıyla küresel terörizmle bütün imkânlarla mücadele edebilmek için alınması gereken önlemlere değinmiştir. Bu

önlemler terörist örgütlerin mal varlıklarının dondurulması, terörist eylemlerin finansmanın engellenmesi, terör örgütlerine eleman ve silah teminin ortadan kaldırılması, küresel teröre karşı işbirliğinin geliştirilmesi gibi bir dizi maddeden oluşmaktadır (Topal, 2004: 264).

Bu kararlarla birlikte BM'nin 51. maddesinde düzenlenen bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkı açıkça doğrulanmış, ayrıca teröre karşı bütün imkânlarla mücadele edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Nikaragua'dan farklı olarak terörizmin finanse edilmesi, personel ve silah teminin önlenmesi, teröristlerin malvarlıklarının dondurulması gibi önlemlerin de alınması kararlaştırılmıştır. Güvenlik Konseyi'nin bu kararları her ne kadar doğrudan ABD'ye meşru müdafaa ve kuvvet kullanma yetkisi vermesede Amerikan hükümeti, Irak'ta kitle imha silahlarının bulunduğunu, Afganistan'daki Taliban rejiminin ise El Kaide örgütünü desteklediğini iddia ederek bu ülkelerin teröre yardım ve yataklık ettiğini vurgulamıştır. Bu iddialar doğrultusunda Konsey kararlarını da öne sürerek kendisinde meşru müdafaa hakkını gören ABD, Irak ve Afganistan'a askeri müdahalede bulunmuştur.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 8 Ekim 2001 tarihinde yaptığı açıklamada Güvenlik Konseyi'nin kararlarında bireysel ve ortak doğal meşru savunma hakkını tanıdığını belirterek, Afganistan'daki askerî müdahalenin bu bağlamda gerçekleştirildiğini ifade etmiştir (United Nations, 2001). Ancak Güvenlik Konseyi'nin saldırı sonrasında aldığı 1368 ve 1373 sayılı kararlarda, kuvvet kullanımına dair açık bir yetkilendirme bulunmamaktadır. 1373 sayılı kararda ülkesinde barınan teröristlerin faaliyetlere müsamaha gösteren, teröristleri himaye eden ve onlara her türlü maddi desteği veren devletlere karşı müdahale gücünün kullanılmasına dair net bir hüküm yer almamaktadır. Terörizmin finansmanına, sağlanan silahlara ve örgüt militanlarına karşı önlem alınması, teröre yataklık eden devletlere karşı askeri müdahalede bulunulması gerektiği anlamında yorumlanmamalıdır.

Daha önce ifade edilen ve meşru müdafaa konusunda hatırda tutulması gereken önemli nokta, B.M. Antlaşması'nın 51. maddesine göre meşru savunma hakkının uygulanabilmesi için öncelikle silahlı bir saldırının gerçekleşmesinin gerekliliğidir. Nikaragua Divan kararlarına göre de meşru müdafaa hakkının doğabilmesi için devletlerin kendi düzenli veya düzensiz ordularını bizzat hedef devlet üzerine göndermeleri, yani "silahlı saldırı" durumunun oluşmasına mahal vermeleri gerekmektedir. Fakat ne Afganistan ne de Irak rejimi, ABD'ye karşı doğrudan bir silahlı saldırı gerçekleştirilmemiştir. Silahlı saldırının bu iki devlet tarafından

doğrudan ABD'ye karşı yapılmadığını göz önüne aldığımızda, ABD'nin Afganistan ve Irak'a girmesi, hem B.M. Antlaşması hem de Nikaragua Divan Kararları ile çelişmektedir.

VII. Uluslararası Hukukta Yeni Bir Söylem: Bush Doktrini

11 Eylül saldırıları sonrasında hazırlanan Bush Doktrini ve 2002 tarihli ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi, terörizme karşı kuvvet kullanımı tartışmalarını ve meşru müdafaa kavramını tekrar uluslararası ilişkiler gündeminin merkezine yerleştirmiştir. Bush dış politikası, küresel düzlemde ABD'nin gerekli gördüğü her olaya müdahale etme yetkisi olarak kuvvet kullanımını meşrulaştıran militarist bir politika olarak görülebilir (Yapıcı, 2006: 32).

11 Eylül sonrasında Bush yönetimi, saldırıların arkasında Usame Bin Ladin ve El Kaide Örgütü'nün olduğuna dair kesin bir üslup kullanmış, saldırılardan Afganistan'daki *de facto* Taliban hükümetini sorumlu tutmuştur. Bush, 1 Haziran 2002 tarihli konuşmasında da ilk kez önleyici savaştan söz etmeye başlamıştır. Uluslararası hukukun, öteden beri gelmesi yakın bir tehlide (vukuu muhakkak) karşı önleyici meşru müdafaa yetkisini tanıdığını ileri süren Bush, ulusal güvenliğin, yaşama hakkının ve özgürlüklerin korunması adına terörizmle savaşı (*war on terror*) başlattıklarını ifade etmiştir. Bush, bu konuşmasında düşmanın kitle imha silahlarına sahip olması ve uluslararası terörizme yataklık etmesi konusunda şüphelerin bulunmasına yönelik olarak ordunun her an saldırıya hazır tutulmasını, teröristler ve despot rejimler tarafından ortada henüz bir tehdit oluşmamışken bile düşmanın planlarını bozmak için saldırıya geçilebileceğini vurgulamıştır (The White House, 2012).

Doktrinde temel olarak *pre-emptive strike* ve *preventive war* kavramları üzerinde durulmuştur. *Pre-emptive strike* kavramı (önleyici/önalıcı vuruş), yakın bir tehdidi önceden yapılacak bir hareketle ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (Brown, 2003: 2). Burada algılanan tehdit çok yakındadır ve karşı taraf hedef devlete saldırmadan önce hedef devletin karşı tarafa saldırarak, doğması güçlü bir zararın önüne geçilmesi amaçlanır. 1967 Altı Gün Savaşları'nda İsrail de aynı argümanı kullanmıştır. 1967'de Mısır ve Suriye kuvvetleri İsrail sınırına hareket ettiği anda, İsrail kendisine karşı yakın bir tehdit unsure olduğunu öne sürerek Mısır ve Suriye'ye saldırmıştır (NPQ Türkiye, 2002). İsrail, Güvenlik Konseyi'nde yapılan tartışmalarda bu eylemini, gelmesi çok yakın bir Arap saldırısına karşı önleyici meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia etmiş ve kendi saldırısını meşrulaştırmaya çalışmıştır. (Taşdemir, 2006: 84). Sonuç olarak, Güvenlik Konseyi'nde yapılan tartışmalarda, doğrudan önleyici meşru müdafaa hakkından bahsedilmemiş fakat

İsrail'in bu tutumuna ve doktrine karşı da özel olarak bir kınama getirilmemiştir (Taşdemir, 2006: 84).

Bu çerçevede ABD, Afganistan'ı teröre destek veren ülkeler kategorisine sokarak kendisine yakın bir tehdit gibi görmüş, her ne kadar Afganistan hükümeti ve Taliban rejimi doğrudan kendisine saldırıda bulunmasa da yakın bir zamanda saldırıya uğrama olasılığı endişesiyle Afganistan'a girmiştir. Afganistan'ın terörizme olan desteklerinin devamının geleceği şüphesi de ABD'yi bu müdahaleye sevk eden bir diğer önemli bir unsura olmuştur.

Preventive war (önleyici/ önalıcı savaş) kavramı ise bir silahlı çatışma içinde, gelmesi uzak potansiyel bir tehdidi ortadan kaldırmak için önleyici bir saldırıyı ifade etmektedir (Taşdemir, 2006: 87). Bir diğer deyişle, bir eylem henüz tehdit yeteneği kazanmadan hedef ülkenin vurulması anlamı kazanmaktadır. *Prevention* kavramının belgeye eklenmesi, gelecekteki terörist saldırılar hakkında somut kanıtların olmaması durumunda bile şüphe unsuruna dayalı olarak kuvvet kullanımına başvurma yolunu açmaktadır. BM Antlaşması'nın 51. maddesi hükmündeki hiçbir ifade meşru müdafaa hakkının önleyici bir biçimde kullanılmasına her ne kadar imkân tanımasa da bu doktrin, sınırları genişletilmiş bir önleyici meşru müdafaa girişimi olarak görülebilir (Yapıcı, 2006: 40).

Önleyici savaş konusunda emsal gösterilen olay ise Irak tarafından gelmesi muhtemel bir tehdide karşı İsrail'in 1981'de Osirak Nükleer Reaktörü'ne yönelik saldırısıdır. Bu saldırı üzerine BM Güvenlik Konseyi'nin derhal toplanmasını isteyen Irak, kendisinin 1968 tarihli "Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Sözleşme"ye taraf olduğunu ve Osirak Reaktörünün Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na kayıtlı olduğunu söyleyerek İsrail'in eylemini, ağır bir saldırı fiili olarak nitelendirmiştir (Taşdemir, 2005: 256). İsrail ise BM Güvenlik Konseyi önünde kendini savunmuş ve eylemini tıpkı 1967'de olduğu gibi önleyici meşru müdafaa hakkına dayandırmıştır. Uzun tartışmalar sonucunda bir çok Arap devleti bu kavrama açıkça karşı çıkmış, BM Güvenlik Konseyi de reaktörün Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı tarafından denetlendiğini dikkate alarak İsrail'in meşru müdafaa iddiasını reddetmiş ve İsrail'i kınamıştır (D'Amato, 1983: 585-587). Güvenlik Konseyinin İsrail'in Osirak Nükleer Santrali'ne karşı gerçekleştirdiği saldırıyı kınayan bu kararı, önleyici meşru müdafaa hakkının hukuken kabul edilebilirliğini zayıflatmakta (Topal, 2004: 193) ve eylemin henüz gerçekleşmeden karşı tarafın kötü niyetli olup olmadığının bilinmesine olanak tanımamaktadır.

Önleyici savaş doktrininin en önemli uygulama alanı, 2003'te "Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu" adı altında gerçekleştirilen Irak

müdahalesi olarak görülebilir. Bu müdahale olmadan önce BM Güvenlik Konseyi'ndeki konuşmasında dönemin Dışişleri Bakanı Colin Powell, Irak tarafından hâlihazırda yakın bir saldırının olmadığını, önleyici meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanma gerekliliğinin uzun vadede gerçekleşebilecek bir riski önlemek adına planlanan bir strateji olduğunu ve Irak'ta bulunan kitle imha silahlarının ABD hükümetine karşı ileride kullanılması riskinin önüne geçilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Yapıcı, 2006: 35). Böylelikle kendi güvenliğini ileri sürerek henüz var olmayan bir tehdit karşısında bile önceden saldırıda bulunulmasını uluslararası hukuka uyarlayarak meşru müdafaa'nın kapsamını genişleten ABD, Irak müdahalesini de meşru bir zemine oturtmuştur.

Öte yandan ABD; demokrasi, insan hakları, özgürlük gibi kavramları da öne sürerek Irak ve Afganistan müdahalelerini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bush hükümeti, bu ülkelerde demokrasiden yoksun otoriter rejimlerin var olduğuna, hukuk düzeninin olmadığına, şiddetin ve kaosun giderek tırmandığına dikkat çekerek bu coğrafyaya demokrasi ve hukuku getireceklerini öne sürmüştür. Bu çerçevede hükümet yetkilileri, önleyici meşru müdafaa sayesinde artık daha fazla insan hakları ihlali olmayacağına ve Ortadoğu'da demokrasinin hâkim kılınacağına uluslararası toplumu da inandırma çabasına girmiştir. Başlarda güvenlik sağlama amacıyla hareket eden ABD, zamanla zayıf devletlerin kurumlarının güçleneceğini ve yeniden yapılandırılacağını, yeni bir ulus inşaa sürecine gireceğini vurgulamıştır (Fukuyama, 2012: 138).

Daha fazla insan hakkı ihlali olmayacağına dair sürdürülen söylemlere rağmen, Bush doktrini çerçevesinde Irak ve Afganistan müdahalelerinde orantısız güç kullanımı sonucunda birçok sivil ölmüştür. Ebu Gureyb ve Guantanamo'da ortaya çıkan tabloda da görüldüğü üzere, müdahale amacından sapmış ve demokrasi getirme gerekçesiyle bölgeye giren ABD, kendi söylemiyle çelişerek anti-demokratik eylemlere girişmiştir. Nitekim meşru bir zemine oturtulmaya çalışılan önleyici meşru müdafaa hamlesi, uluslararası sistemin istikrarını temelden sarsmış, Ortadoğu'daki dengeleri değiştirmiş ve pek çok insan hakkı ihlalini beraberinde getirerek genel bir tepkiye sebep olmuştur.

VIII. Sonuç

BM Şartı'nın 51. maddesi ve Nikaragua Divan kararları silahlı saldırı, kuvvet kullanımı ve meşru müdafaa'nın kapsamlarını düzenlemiştir. BM Şartı meşru müdafaa'yı ancak bir silahlı saldırı olduğu durumda ve Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi şartı ile uygulanabilir kılmaktadır. Fakat bu maddede muhtemel bir saldırıya karşı önceden karşı saldırı hakkı tanınması anlamında bir ibare

yoktur. Nikaragua Divan kararlarına göre ise devletlerin bir muhalif gruba veya terör örgütüne verdiği silahlı destek, eğitim, finansal ve lojistik destekler silahlı saldırı durumu oluşturmazken, devletlere de meşru müdafaa hakkını tanımamaktadır. Bu durum sadece iç işlere karışmama ilkesine ve kuvvet kullanma yasağına aykırıdır, bu aykırılık yalnızca o devlete bir tazminat yükümlülüğü getirebilir.

ABD'nin 11 Eylül sonrası izlediği politikalar, BM kararları ve Nikaragua Divan kararları ile çelişki göstermektedir. ABD, BM'nin 51. maddesinin aksine henüz gerçekleşmemiş bir silahlı saldırıya karşı bile önleyici meşru müdafaa hakkını öne sürerek Irak ve Afganistan'a askeri müdahalelerde bulunmuş, fakat bu sert güç kullanımı Ortadoğu halkları açısından maddi ve ruhsal anlamda kayıplar ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Bush doktrini çerçevesinde uluslararası toplumu da ikna eden ABD, BM Güvenlik Konseyi'ne terörist eylemlerin finansmanın engellenmesi, terör örgütlerine eleman ve silah teminin ortadan kaldırılması gibi yeni kararlar eklettirmiş ve askeri müdahalesini bu kararlara dayandırarak meşrulaştırmıştır. Nikaragua Divan kararlarında terörizme silah ve finans yardımı silahlı saldırı kapsamına dahi girmezken ve devletlere meşru müdafaa hakkı tanımazken, kendisine karşı saldırı düzenlendiğini dile getiren ABD, iç güvenliğini tehdit eden durumlarda kendi eliyle yaratmış olduğu hukuk kuralları çerçevesinde meşru müdafaa hakkını yasallaştırmıştır. Taliban yönetiminin El Kaide örgütü üyelerine güvenli barınak sağlaması, eğitim kamplarına müsamaha göstermesi veya silah desteği vermesi, Nikaragua'da alınan Divan kararlarına göre Taliban yönetiminin bu saldırılara doğrudan katıldığı anlamına gelmemekte ve dolayısıyla ABD'nin müdafaasını gerektirmemektedir. Ancak ABD'nin hukuk kurallarını esnetmesi ve bu kuralları kendi çıkarlarına göre uyarlaması, aslında uluslararası hukukun güçlü devletler etrafında şekillendiğinin en açık göstergesidir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

BOZKURT, Enver (1996), *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı ve Körfez Krizi Örneği*, Atlas Kitabevi, Konya.

BRINKLEY, Alan (2003), *American History*, Eleventh Edition, McGraw Hill Published.

ERICKSON, Richard J. (1989), *Legitimate Use of Force Against State-Sponsored Terrorism*, Air University Press, Washington D.C.

FUKUYAMA, Francis (2012), *Devlet İnşası*, Çev. Türkan Çolak, Profil Yayıncılık, İstanbul.

GÜNDÜZ, Aslan (2013), *Milletlerarası Hukuk*, Beta Yayınları, İstanbul.

KESKİN, Funda (1998), *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.

MORGENTHAU, Hans (1970), *Uluslararası Politika*, Çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği, Ankara.

MORGENTHAU, Hans (1978), *Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace*, 5.th edition, Knopf, New York.

SHAW, N. Malcom (2000), *International Law*, 5.th edition, Cambridge University Press, Cambridge.

TAŞDEMİR, Fatma (2006), *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, USAK Yayınları, Ankara.

REISMAN, W. Michael (1991), "Allocating Competences to Use Coercion in the Post-Cold War World: Practices, Conditions and Prospects", *Law and Force in the New International Order* içinde, Lori Fishler Damrosch & David J. Scheffer, (eds.), Westview Press.

Makaleler

BROWN, Chris (2003), "Self-defence in an Imperfect World", *Ethics and International Affairs*, cilt:17, sayı:1, ss.2-8

D'AMATO, Anthony (1983), "Israel's Air Strike Upon The Iraqi Nuclear Reactor," *AJIL*, cilt:80, sayı:3, ss. 585-587.

TAŞDEMİR, Fatma (2006), "Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, cilt:2, sayı:5, ss.75-89

TOSUN, Fatih (2009), "Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma ve Karışma Kavramlarının Değişen Anlamı", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, sayı: 9, ss.90-118

YAPICI, Utku (2006), "Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, cilt:2, sayı:7, ss.32-40

İnternet Kaynakları

AKIŞOĞLU, Özgür (2010), "Nikaragua Davası Işığında Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa", *My Universities*, <http://myuniversities.wordpress.com/2012/07/01/nikaragua-davasi-isiginda-uluslararasi-hukukta-meşru-mudafaa/> (Erişim: 26.12.2014).

ATAR, Ersan (2011), "Bir Kararla Tarihi Yeniden Yazdılar", *Sabah*, <http://www.sabah.com.tr/yasam/2011/09/09/bir-kararla-tarihi-yeniden-yazdilar>, (Erişim: 21.12.2014).

International Court of Justice (1986), "Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua V. United States of America)", <http://www.icj->

cij.org/docket/index.php?sum=367&code=nus&p1=3&p2=3&case=70&k=66&p3=5, (Erişim:20.12.2014).

NPQ Türkiye (2002), "Bush Doktrini ve Irak Üzerine", <http://www.npq.com.tr/icindekiler/arsiv/cilt/4/sayi/4/bush-doktrini-ve-irak-uzerine-savas>, (Erişim: 25.12.2014).

The White House (2012), "President Bush Delivers Graduation Speech at West Point", <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>, (Erişim: 28.12.2014).

United Nations (2001), "To Defeat Terrorism, We Need Sustained Effort and Broad Strategy That Unite All Nations, Says Secretary General", <http://www.un.org/press/en/2001/sgsm7985.doc.htm>, (Erişim: 28.12.2014).

YANMAZ, Ayşe (2014), "Uluslararası Hukukta Güç Kullanımı", *TUIC AKADEMİ*, <http://www.tuicakademi.org/index.php/temel-kavramlar/4548-uluslararasi-hukukta-guc-kullanimi>, (Erişim: 25.12.2014).

Diğer Kaynaklar

BM Enformasyon Merkezi (1997), *BM Antlaşması*, Ankara.

KEDİKLİ, Umut (2005), "BM Antlaşması'nda Meşru Müdafaa Hakkı", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

TAŞDEMİR, Fatma (2005), "Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

TOPAL, A.Hamdi (2004), "Uluslararası HUKUKTA Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.